

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
"НЕОФИТ РИЛСКИ"
БЛАГОВЕВГРАД

ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ
ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ И ПУБЛИЧЕН МЕНИДЖМЪНТ“

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по Професионално направление 3.6 Право /Наказателно право/**

тема:

**ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С ДИСКРИМИНАЦИОННИ ПОДБУДИ СПОРЕД
БЪЛГАРСКОТО НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО**

автор:

ВЛАДИМИРА ВЛАДИМИРОВА СТОИМЕНОВА

Научен ръководител:

проф. д-р Румен Владимиров

Рецензенти:

проф. д.ю.н. Борис Велчев

проф. д.ю.н. Костадин Бобев

гр. Благоевград

2015г.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Значимост на изследването

В дисертационния труд се изследва един съвременен проблем, чиято актуалност и значимост, са в резултат на променящата се обществена обстановка в страната. През последните години Република България приема на своята територия не само чужденци, но и имигранти от Близкия изток и Африка, които търсят убежище. В редица случаи тези хора попадат на нетолерантно отношение от страна на български граждани. Във връзка с бежанската вълна, особено през последните две-три години, нарастват случаите на дискриминационно отношение и дискриминационни престъпления в държавата.

Антидискриминационното законодателство, в това число и разпоредбите на Наказателния кодекс относно дискриминационните престъпления, постоянно се синхронизират с правото на Европейския съюз. Въпреки това, резултатът от прилагането на съответните разпоредби в България, е далеч по-незадоволителен от този в развитите европейски страни. Понякога инкорпорирането в българското законодателство на различни категории международноправни норми, свързани със защита правата на човека, недопускане на дискриминация и дискриминационните престъпления, не винаги е достатъчно сполучливо. Понякога се създават противоречия между съществуващите и новите норми, а това води и до противоречиво правоприлагане. Част от категориите на международното право имат различни дефиниции и проявление и не се съгласуват и по съдържание, и терминологично с категориите в нашето право. Други международноправни категории се въвеждат във вътрешното ни право, въпреки че тяхното значение не се изяснява в самия акт, където са използвани. Така че промените и усилията за хармонизация на българското и европейското право относно защитата на правата на човека, защитата от дискриминация и дискриминационни престъпления, водят до там, че в частност материята за дискриминационните видове престъпления се оказва често непълна и недостатъчно ясна, както за правораздавателните и разследващите органи, така и за пострадалите лица от този вид посегателства. От една страна, разследващите органи се изправят пред проблем при разкриване и доказване на дискриминационните подбуди, довели до извършване на престъплението. От друга страна в редица случаи не се отчита защитения признак, поради който е извършено престъпление спрямо пострадалия. Това води или до различна квалификация на престъпното деяние, или до обявяването му за несъставомерно. Вследствие на това правата на определени лица или групи от хора се оказват непълно или неадекватно защитени чрез средствата на наказателното и наказателнопроцесуалното право.

Необходимостта от дисертационно изследване, посветено на въпросите относно престъпленията с дискриминационни подбуди, е продиктувана от липсата на самостоятелна и подробна разработка в нашата наказателноправна доктрина. В учебниците, коментарите и ръководствата по наказателно право, както и в редица научни студии, статии и др., се поставят и обсъждат някои въпроси относно тази група

общественоопасни деяния, но липсва цялостно и систематизирано разглеждане на техните особености. В практиката има случаи на образувани дела за дискриминационни престъпления, при които като не могат да се докажат дискриминационните подбуди, се доказва наличие единствено на хулигански подбуди. Т.е. правораздавателните и разследващите органи изпитват затруднения по отношение установяване и доказване на подбудите, довели до извършване на дискриминационните общественоопасни деяния. Постоянно се засилва тенденцията, с оглед развитието и усложняването на обществените отношения, все по-голям брой дискриминационни прояви да се извършват като престъпни. Това също доказва, че анализът на поставените проблеми е актуален и нужен.

Във връзка с това трябва да се подчертае, че задълбоченото познаване и разбиране на основните концепции и установените международни, европейски и национални антидискриминационни стандарти са от ключово значение и необходимост за решаване на въпросите, възникващи при прилагане на системата от правни норми за превенция и защита от дискриминация.

Необходимо е да се допълни и усъвършенства настоящата наказателноправна материя за дискриминационните престъпления. Това може да се осъществи преди всичко чрез унифициране на терминологията, свързана с явлението дискриминация. Нужно е разследващите органи и магистратите да изхождат от ясни критерии, чрез които да се разграничават дискриминационните престъпления от тези, със сходни обективни и субективни признаци. Това може да се постигне включително и чрез организирането на периодични научни семинари в областта на противодействието срещу дискриминацията. От изключително значение е да се повиши обществената чувствителност и нетърпимост към този вид посегателства, които оказват отрицателно въздействие не само върху пострадалия, но и върху групата /общността/ от хора, към която принадлежи.

Обект, предмет, цел и задачи на дисертационното изследване

Обект на настоящото научно изследване са обществените и правни отношения, които престъплението, извършено по дискриминационни подбуди, поражда в действителността или които то променя по специфичен начин.

Предмет на дисертационния труд е теоретичният и емпиричен анализ на престъпленията с дискриминационни подбуди като вид ограничаване на правата и свободите на човека - понятие, същност, феноменология и етиология на тези престъпления. Също проследяване на тяхното развитие в международен и вътрешен план, на законодателство и практика; събиране, обработване и оценяване на емпирични данни. Това би спомогнало да се намерят пътища за изграждане на една реална обществена програма и набелязване на конкретни мерки и действия, които да спомогнат за глобалното и индивидуално противодействие срещу тези престъпления. Крайната цел е насочена към действително намаляване и ограничаване на престъпленията с дискриминационни подбуди.

Предмет на изследване ще бъдат и правата на човека и гражданина, тъй като тяхното ограничаване води до възникване на дискриминация. Явлението дискриминация и нейните проявни форми също ще бъдат разгледани и обстойно анализирани, тъй като представляват същностният белег за обособяване на този вид престъпления. Ще бъдат изследвани редица наказателноправни институти, техните основни белези и спецификите, които се проявяват поради това, че престъплението се осъществява именно при наличието на дискриминационни подбуди.

Целта на дисертационния труд се заключава в очертаване на цялостната характеристика на престъпленията с дискриминационни подбуди, както и да бъдат разграничени от други близки престъпления, а също и да се очертаят видовите особености на тези престъпления и тяхното значение за някои от институтите на наказателното право. Цели се и разкриване на общата проблематика на престъпленията с дискриминационни подбуди /и с примери от националната и чуждестранната действителност/, чрез прилагане на определени научно-изследователски методи и техники.

За постигането на основната и допълнителните цели следва успешно да бъдат решени следните **задачи**:

- да се дефинира понятието за дискриминационно престъпление;
- подробно да се изследват вътрешната и външната фази на деянието;
- да се разкрие значимостта на всеки един от елементите на деянието;
- да се анализират дискриминационните подбуди и да се съпоставят с хулиганските подбуди, подбудите, свързани с омраза, афект, както и личния мотив;
- да се даде определение на понятията за „защитен признак“ на пострадалия и за „дискриминационни подбуди“ на извършителя;
- да се характеризира субектът на престъпното деяние като лице, което е било правно задължено и е могло да не предприеме определено забранено поведение;
- да се разгледат същността, произходът и историческото развитие на правата на човека;
- да се изследва дискриминацията като явление, за да се изясни нейната връзка с дискриминационното престъпление;
- да се проследят международните, регионалните и вътрешните актове, свързани със защита правата на човека, защита от дискриминация и от дискриминационно престъпление;
- да се акцентира върху фигурата на пострадалия от дискриминационното престъпление.

Едно от предназначенията на докторската дисертация е да се обърне внимание на широката общественост към превенцията на дискриминацията и на престъпленията с дискриминационни подбуди. Това може да се постигне чрез установяване на причините и условията, които водят до разширяване на този вид отрицателно обществено явление и до увеличаване напоследък на тези престъпления до степен на сериозен социален проблем.

Методологическа, нормативна, теоретическа и емпирична основа на изследването.

В дисертационния труд са използвани различни методи на изследване: **системният метод**, при който правните явления се изследват в тяхната взаимна връзка и зависимост и според мястото им в правната система; **историческият метод**, чрез който развитието на закрилата на правата на човека, защитата от дискриминация и защитата от дискриминационно престъпление са разгледани във времето и съобразно обществената обстановка. Широко е използван и **методът на сравнително-правния анализ**, като е поставен акцент на съпоставка на международните, европейските и вътрешните правни норми, свързани със защита правата на човека и защитата от дискриминация, както и международните, регионални и вътрешни наказателноправни норми, свързани с противодействие срещу дискриминационните престъпления. Посочени са различията и специфичните особености на американската и европейската правни традиции при формулиране на нормите, относно дискриминационното престъпление. Използвани са също и **формално-логическият** и **логико-юридическият** методи. Чрез прилагането на така посочените методи, се постига последователно и комплексно изясняване на поставените задачи, създава се възможност за обобщаване на фактите и достигане до аргументирани изводи с теоретично и научно-приложно значение. Това позволява да се предложи за усъвършенстване действащата нормативна уредба в областта на наказателноправната защита от дискриминационни престъпления.

При анализа на проблемите, свързани със защитата от дискриминационни престъпления, е използван и **интердисциплинарният подход**, посредством който са разгледани и други аспекти на противодействие срещу тези престъпления.

Нормативните източници на дисертационното изследване са Конституцията на Република България; Наказателният кодекс; Законът за защита от дискриминация; Наказателнопроцесуалният кодекс; наказателни закони, свързани с дискриминационните престъпления на някои европейски държави и САЩ; редица международни и регионални актове, свързани с правата на човека, дискриминацията и дискриминационните престъпления. Като източник са използвани учебници по наказателно и конституционно право, монографии, студии и статии на учени от България, Европа и САЩ, както в печатни, така и в електронни издания. Използвани са също и тълкувателни решения, присъди и актове от съдебната практика на ВС и ВКС по наказателни дела.

В дисертационното изследване са взети под внимание законодателството, съдебната практика и научните публикации до 1 ноември 2014 година.

Теоретичната основа на изследването е изградена върху анализа и обобщението на научните разработки в областта на правата на човека, дискриминацията и дискриминационните престъпления. Независимо от постиженията в изследванията на отделни автори в правната наука, към момента няма цялостно, самостоятелно изследване на правните проблеми, свързани с дискриминацията и престъпленията с дискриминационни подбуди.

2. Обем и структура на дисертационния труд.

Дисертацията е с **обем** 254 страници, включително заглавната страница, съдържанието и използваната литература. Библиографският списък включва 186 заглавия, от които 60 на български език, 19 на руски език и 107 на латиница. Българските и чуждестранни нормативни и други актове са 46. Бележките под линия са 321 на брой.

Структурата на дисертационния труд е обусловена от целта и задачите на изследваната проблематика и включва увод, три глави, заключение и библиография на използваните източници. Главите съдържат параграфи, точки и подточки, в които са обособени тематично въпросите, свързани с разглеждането на изследвания предмет.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА ПЪРВА. ПРАВА НА ЧОВЕКА

Глава първа е посветена на общата характеристика на правата на човека, тяхната съпоставка и взаимозависимост, произхода и историческото им развитие, както и на тяхната защита в международен, регионален и вътрешен план.

В параграф 1.: **„Права на човека – обща характеристика. Съпоставка и взаимозависимост“** са разгледани и съпоставени основните видове права на човека.

Днешното разбиране за правата на човека не ги свежда само до правото на живот, лична свобода и неприкосновеност. Биосоциалната природа на човека в съвременния свят предопределя признаване и гарантиране на широк спектър от права. Правата могат да бъдат разгледани по много начини и обособени в най-различни групи, от които съществено е разделянето им на основни и допълнителни, на индивидуални и колективни и на човешки и граждански.

В параграф 2. са проследени **„Произходът и историческото развитие на правата на човека“**.

Основните права, като институт за закрила на човека, не са могли да възникнат нито в робовладелското, нито във феодалното общество, защото по онова време само определен социален тип хора са притежавали дадени права. Не могат да се дефинират

като основни права тези, които са давани само на конкретни хора, с други думи, те са възможни единствено в общество, в което всеки човек е признат за ценност сама за себе си. Следователно, те са могли да възникнат едва в буржоазното общество.

В параграф 3. **„Международни, регионални и вътрешни системи за защита правата на човека“** са разгледани подробно различните международни, регионални и вътрешни актове и методи за защита правата на човека след края на Втората световна война.

В точка 1. **„Защита правата на човека в рамките на Организацията на обединените нации“** са проследени и описани международните актове и механизми за закрила на човешките права.

В точка 2. са разгледани **„Регионалните системи за защита на правата на човека“** – на Съвета на Европа, на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа и на Европейския съюз.

В точка 3. **„Вътрешни системи за защита правата на човека“** са проследени исторически нормативните актове и институциите, свързани със закрилата на човешките права в Република България. Защитата на правата и основните свободи на човека и спазването на общоприетите международни стандарти в тази област е основен приоритет на вътрешната и външна политика на Република България.

ГЛАВА ВТОРА. ДИСКРИМИНАЦИЯ

Глава втора е посветена на **дискриминацията**, на нейните същност, произход и развитие; на видовете дискриминация и на начините за противодействие на това отрицателно социално явление.

В параграф 1. на Глава втора е разгледано **„Явлението дискриминация – същност, произход и развитие.“** Дискриминацията е съвременно отрицателно обществено явление, което се отнася до ограничаване на правата или лишаване от права на група хора по някакъв признак – расов, полов, етнически, религиозен и пр. Основава се на социални стереотипи и предразсъдъци. Дискриминацията е отражение на несправедливо отношение към различния човек, като изхожда от представата за него като непълноценен.

В параграф 2. са отграничени **„Основните видове дискриминация“**, като е изследвана тяхната същност и проявление.

В точка 1. е интерпретирана **„Дискриминацията, основана на признаци, свързани с културно-биологичната принадлежност или с произхода на пострадалия – раса, етнически произход и националност.“**

Предмет на изложение в точка 2. е **„Дискриминацията, основана на признаци, свързани с убежденията и ценностната система на пострадалия – неговите религия, вероизповедание и политически убеждения.“**

Точка 3. е посветена на **„Дискриминацията, основана на признаци, свързани с идентичността на пострадалия – пол и полова ориентация.“**

В точка 4. се разглежда **„Дискриминацията, основана на признаци, свързани със социалното участие на пострадалия – възраст, здравословно състояние, социално положение и имущество.“**

Следващата точка 5. се отнася до **„Дискриминацията, основана на признаци, свързани с културната идентичност на пострадалия – език и образование.“**

Параграф 3 на глава втора е със заглавие: **„Международни, регионални и вътрешни системи за защита от дискриминация“**. В него са проследени възникването и същността на международните, регионалните и вътрешни актове, както и инструменти за защита от дискриминация.

Точка 1. е озаглавена **„Международната защита от дискриминация.“** Към нея се отнасят съответните разпоредби на:

- Всеобщата декларация за правата на човека;
- Международния пакт за икономически, социални и културни права;
- Международния пакт за граждански и политически права;
- Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация;
- Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените.

Точка 2. е посветена на **„Защитата от дискриминация в Европа“**. Тук е акцентирано върху:

- Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи;
- Европейската социална харта;
- Договорът за Европейската икономическа общност /1957г./;
- Договорът от Амстердам /1997 г./;
- Директивата за расово равенство 2000/43/ЕС;
- Директивата за равенство на трудовия пазар 2000/78/ЕС;
- Хартата на основните права на Европейския съюз.

Накрая в точка 3. накратко се разглежда **„Защитата от дискриминация в Република България“**.

Посочва се, че забраната за дискриминация в Република България е заложена в Конституцията на Република България, Законът за защита от дискриминация, Законът за омбудсмана и в още много други нормативни актове. Самата защитна процедура се осъществява от Комисията за защита от дискриминация, Омбудсманът на Република България, както и от редица правителствени и неправителствени организации.

ГЛАВА ТРЕТА. ДИСКРИМИНАЦИОННИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ.

Глава трета е изцяло посветена на престъпленията с дискриминационни подбуди. Дадено е определение на дискриминационно престъпление; описани са видовете дискриминационни престъпления по действащата наказателна уредба; разгледани са обективните и субективните особености на този вид общественноопасни деяния и е направен сравнителен анализ по действащия Наказателен кодекс и Проекта за нов Наказателен кодекс от 2013 година.

В параграф 1. със заглавие : **„Наказателноправно значение на понятието „дискриминационно престъпление“**, са разгледани същността на дискриминационното престъпление и неговото проявление от обективна и субективна страна в САЩ, Канада и някои европейски държави.

Параграф 2. е назван: **„Видове дискриминационни престъпления според българското наказателно право“**. В него се дава определение на дискриминационното престъпление според действащата българска наказателноправна уредба и се разглеждат различните видове престъпления, извършвани от нетолерантност към „различните“ хора.

Дискриминационните престъпления могат да се определят като общественноопасни деяния, които се осъществяват при пряк умисъл и засягат различни права на гражданите, като деецът формира отрицателно отношение към определено лице или група, въз основа на техен действителен или предполагаем защитен признак. Като най-изчерпателно може да се посочи изброяването на дискриминационните признаци /белези, критерии/, което се съдържа в чл.4 ал.1 на Закона за защита от дискриминация. Според тази разпоредба се забранява **„всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна“**. Цитираното лимитативно изброяване на признаци /само конкретно описаните/, може и трябва да се възприеме и да се използва и от Наказателния кодекс, при по-нататъшното усъвършенстване на материята на дискриминационните видове престъпления.

Като престъпления, основани на защитен признак на пострадалия, могат да се определят:

- проповядването или подбуждането към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност (чл.162, ал.1 от НК);
- употребата на насилие срещу другия или повреждането на имота му поради неговата раса, народност, етническа принадлежност, религия или политически убеждения (чл.162, ал.2 от НК);
- образуването или ръководенето на организация или група, която си поставя за цел извършването на предходните деяния или системно допуска извършването на такива деяния (чл.162, ал.3 от НК);
- членуването в такава организация или група (чл.162, ал.4 от НК);
- участието в тълпа, събрана за нападение на групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с националната, етническата или расовата им принадлежност (чл.163 от НК);
- проповядването на омраза на религиозна основа (чл.164 от НК);
- попречването на гражданите със сила или заплашване свободно да изповядват своята вяра или да извършват религиозните си обреди или служби (чл.165 от НК);
- образуването на политическа организация на религиозна основа или използване на църквата или религията за пропаганда против държавната власт или нейните мероприятия (чл.166 от НК);
- нарушаването на трудовите права на гражданите, във връзка с тяхната народност, раса, религия, социален произход, членуване или нечленуване в синдикална или друга организация, политическа партия, организация, движение или коалиция с политическа цел или поради политическите или други убеждения на пострадалия или на неговите близки (чл.172 ал.1 от НК).

Най-тежките дискриминационни престъпления по действащата уредба, са унищожаването на групи от населението - геноцид и установяването или поддържането на господство, или систематическо подтисничество на една расова група хора над друга расова група хора - апартейд (чл.416-418 от НК). Това са типични или същински международни престъпления, инкорпирани във вътрешното ни наказателно право.

При изменението на НК от 2011 година, бяха включени и два квалифицирани състава за умишлено убийство и за умишлена телесна повреда /в трите ѝ степени/ - по расистки или ксенофобски подбуди (респ. чл.116, ал.1, т.11 и чл.131, ал.1, т.12 от НК). При тези общественноопасни деяния дискриминационният характер на отделните престъпления се изразява като признак от субективната им страна.

С посочените и анализирани общественоопасни деяния, законодателят засега е изчерпал броя на дискриминационните престъпления в НК. Очевидно, общото между тях се отнася от една страна до защитения признак на пострадалия, а от друга, до дискриминационния мотив на извършителя. Защитените признаци на пострадалия са различно изразени при отделните престъпни състави, а от субективна страна, дискриминационните подбуди, съдържащи се само в едва два квалифицирани състава, са изключително ограничени и недостатъчни – те включват само расистките и ксенофобски подбуди.

В параграф 3 на глава трета, озаглавен „**Обективни и субективни особености на дискриминационното престъпление**“, са проследени законодателните специфики при формулиране на дискриминационното престъпление. Изследвани са подбудите и тяхното значение за наказателното право. Дискриминационните мотиви са съпоставени с хулиганските подбуди, с омразата, с афекта и с личните мотиви. Дискриминационното престъпление е разгледано при случаи на множество и на смесени мотиви и е направен анализ на защитения признак на пострадалия и на дискриминационния мотив на извършителя.

От субективна страна дискриминационният елемент се отнася до вътрешни преживявания, които законът изисква да преобладават в отношението на дееца към носителите на защитения признак. Този подход въвежда задължение за доказване на дискриминационния мотив, в противен случай деянието не би било съставомерно.

Обективният подход за формулиране на дискриминационен елемент е по-широко разпространен. Той не се отнася до емоционалните нагласи или преживявания на дееца. Ограничава се в рамките на причинност между извършването на престъпното деяние и защитения признак на пострадалото от престъплението лице. Не се изисква субектът да изпитва към пострадалия или неговата група омраза или нетърпимост. Достатъчно е той да бъде повлиян от предразсъдък или стереотип, поради който избира жертвата заради признак, свързан в представите на дееца с повишената уязвимост на групата. Обективният подход е по-широк и допуска като дискриминационно да бъде разглеждано посегателство над носител на защитен признак, тъй като според дееца това лице по-трудно би се защитило, или обществената укоримост на деянието срещу него би била по-слаба, без самият субект непременно да изпитва неприязън или омраза към пострадалия.

Наказателният кодекс на Република България се отнася основно към **обективния** модел за очертаване на дискриминационните престъпления (чл.162-166, чл. 172, ал.1 от НК). Съставите, криминализиращи враждебното слово, не изискват да се докаже, че проповядващият омраза действително изпитва такава (чл. 163, ал. 1, чл. 164, ал. 1 от НК). Макар и в по-малка степен, българският законодател е възприел и **субективния** подход при квалифицирането на някои престъпни деяния, като убийството и причиняването на телесна повреда по расистки или ксенофобски подбуди (чл.116, ал.1, т. 11 и чл.131, ал.1, т.12 от НК), при които доказването на допълнителния

субективен елемент – дискриминационния мотив, е от съществено значение за правилната квалификация на общественотоопасното деяние.

Точка 1 на параграф трети е посветена на **„Значението на подбудите /мотивите/ в наказателното право“**.

Мотивът може да се определи като понятие на психологията, а не на правото, но в наказателното право, се приемат всички психологически теории, свързани с неговото проявление. Във връзка с това, се разглежда най-вече отношението на мотива към потребностите и целите на извършителя, както и изобщо нивото на ценностната система на субекта. Най-общо казано, мотивите са тези вътрешни стимули, които ръководят дееца при извършване на едно престъпление.

По общо правило, престъпните подбуди са елементи на съзнателната мотивация, произлизаща от желанието да се постигне определена цел. Тази характеристика се основава на факта, че волепроявлението е процес, в който мотивът, съзнанието, волята и другите психологически елементи се проявяват в единство и взаимозависимост. Въпреки че връзката между мотиви и цели е взаимно обусловена, тези две психологически категории не са тъждествени и понятията за тях не трябва да се използват като синоними.

Мотивите имат важно значение за това, престъпното деяние да получи правилна квалификация. Тя гарантира спазването на принципа за диференциация на наказателната отговорност.

Подбудите имат и съществена роля и значение и при определяне вида и размера на наказанието от съда.

Разглеждани в наказателнопроцесуален аспект, значението на подбудите също е изключително важно, защото те безспорно се включват в предмета на доказването.

В следващата точка 2. е изследван **„Дискриминационният мотив и неговото отношение към хулиганските подбуди, омразата, афекта и личния мотив“**.

По повод на първото съотношение може да се каже, че **хулиганските подбуди** се проявяват чрез явна демонстрация против обществения ред и свързаните с него правила и норми, чрез извършването на непристойни действия, грубо нарушаващи обществения ред и изразяващи явно неуважение към обществото (чл.325, ал.1 от НК), докато дискриминационните подбуди са свързани с неуважение към равенството на гражданите.

Дискриминационните подбуди се основават на социални стереотипи и предразсъдъци, които могат и се проявят в рамките на обикновена нетолерантност към „различните“ хора, която да доведе до крайни действие спрямо тях – в това число до пълното унищожение на цяла такава група от „различни“ хора /геноцид/. При дискриминационните подбуди не е нужно да съществува чувство на **омраза** към даден човек - предмет на посегателство.

Във връзка с третото съотношение, трябва да се каже, че **афектът** се определя като психическо състояние, изразяващо се в пристъп на силна възбуда, която протича бързо и бурно и може да бъде свързана с изгубване на контрол върху поведението. Дискриминационното престъпление може да бъде извършено в състояние на афект, ако това силно раздразнено състояние на извършителя е благоприятствано от чувство на омраза към пострадалия поради негов защитен признак.

Четвърто, понятието за **личен мотив** не е законово и е възприето само в съдебната практика. При изследването на личния мотив и връзката му с дискриминационния, от значение са отношенията между извършителя и пострадалия преди извършването на престъпното деяние, както и като цяло отрицателното отношение на субекта към конкретното лице.

В точка 3 на същия параграф е разгледано **„Извършването на дискриминационно престъпление при множество и смесени мотиви“**.

Смесеният мотив може да се определи като типично усложнение при дискриминационните престъпления. При него деецът се ръководи от множество подбуди. Дискриминационните посегателства често са инцидентни и не разкриват постоянно наличие на отрицателни нагласи или трайна нетърпимост към определена група /общност/. При тях предразсъдъкът е съществена част от субективната връзка между преживяванията на дееца и настъпилия престъпен резултат, без да е необходимо съответния предразсъдък да бъде основен фактор.

Предмет на изложение в следващата точка 4. са **„Понятията за „защитен признак“ на пострадалия и „дискриминационен мотив“ на извършителя“**. Значението на защитените признаци на пострадалия от обективна страна и дискриминационните подбуди от субективна, е различно в правните системи на отделните държави и в различни периоди от развитието на обществото, в зависимост от динамиката на обществените ценности и нагласи и взаимодействието между отделните социални групи. Поради това, всяко интегриране на международен акт в националната правна система, следва да бъде внимателно съобразено с индивидуалните особености на обществото към момента на законодателната интервенция. При формулиране на защитения признак и дискриминационните подбуди като елементи от престъпен състав, законът следва да избягва формулировки, които затрудняват установяването на признака или подбудата, или разграничаването им от други признаци и подбуди. За съжаление, българският законодател се е отклонил от това изискване по отношение на някои признаци и съществено, по отношение на подбудите.

Параграф 4 на глава трета има заглавие: **„Сравнителен анализ на престъпленията с дискриминационни подбуди по действащия Наказателен кодекс и Проекта за нов Наказателен кодекс от 2013 година“**.

Целта на Проекта е новият Наказателен кодекс да възпроизведе значителен брой класически разпоредби, но в същото време да отговаря и на променящите се обществени отношения.

В Проекта са създадени редица нови понятия, криминализирани са нови деяния, променени са състави на вече съществуващи такива, наказанията за съответните престъпления в голяма степен са изменени, като всичко това се отнася и до дискриминационните престъпления.

Като цяло проектът за нов НК от 2013 г. е крачка напред в правната уредба относно дискриминационните престъпления. От една страна в него са разгледани тези видове престъпни деяния в относително по-широк обем. Криминализирани са нови деяния, добавени са нови изпълнителни деяния към вече съществуващи такива, квалифицирани са отделни състави във връзка с обекта и субекта на престъплението. Има случаи обаче, когато е премахнат въведения наскоро минимум на наказанията лишаване от свобода. В някои случаи е предвиден такъв, но като цяло наказанията са необосновано занижени, предвид все по-честото извършване на този вид престъпления. Не би могло да се компенсира липсата на минимален размер на наказанията, с предвидените за някои от съставите увеличени максимални наказания.

В **заключението** са изведени в синтезиран вид основните резултати от изследването и са направени предложения за усъвършенстване на действащото законодателство.

В резултат на изследването са направени следните обобщаващи **изводи**:

1. Наименованията на Глава Трета от Наказателния кодекс „Престъпления против правата на гражданите“ и отделните ѝ раздели, отнасящи се до дискриминационните престъпления, навеждат на ограничителния извод, че пострадали от този вид общественоопасни деяния могат да бъдат единствено българските граждани.
2. Българското наказателно право защитава единствено реално налични защитени признаци на пострадалия, но не и предполагаемите от дееца такива признаци.
3. Защитените признаци на пострадалия са различно изразени в отделните наказателни разпоредби, като единствено признакът „раса“, е залегнал във всички наказателни състави относно дискриминационните престъпления.
4. При престъпленията, в чиято субективна страна е залегнал дискриминационният елемент – подбудата, тя може да бъде и предполагаема от субекта, но не е необходимо защитеният признак действително да съществува у пострадалия.
5. Дискриминационните подбуди, съдържащи се само в едва два квалифицирани състава, са изключително ограничени – те се отнасят само до расистките и ксенофобски подбуди.

6. Съществен пропуск в Наказателния кодекс е, че в някои разпоредби законът защитава дискриминационен признак единствено на пострадалия (чл.162 – 166 от НК), докато при нарушаването на трудовите права на гражданите (чл.172 от НК) - възпрепятстването за назначаване на работа или принуждаването за напускане на служителя или работника, деянието може да бъде подбудено не само поради защитен признак на пострадалия, но и поради някакви убеждения на негов близък родственик.
7. Важно е да се отбележи и несъответствието в предвидения размер на наказанието лишаване от свобода в сравнително еднородни престъпни деяния, свързани със враждебното слово - проповядването или подбуждането към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност, се наказва с лишаване от свобода от една до четири години, а проповядването на омраза на религиозна основа, се наказва с лишаване от свобода до четири години.

Предложения **de lege ferenda**:

1. Глава трета от Наказателния кодекс – Престъпления против правата на гражданите, да бъде преименувана на **ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ПРАВАТА И СВОБОДИТЕ НА ГРАЖДАНИТЕ**.
2. Раздел I на Глава трета – Престъпления против равенството на гражданите, да бъде преименувана на ***ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ РАВЕНСТВОТО***.
3. Да бъде създадено понятието „защитен признак“ в чл.93 от Наказателния кодекс, което да включва следните признаци: ***пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение и имуществено състояние***.
4. Необходимо е да бъде формулирано понятието „дискриминационни подбуди“ в чл.93 от Наказателния кодекс и то да придобие следното съдържание: ***подбуди, основани на действителен или предполагаем защитен признак на пострадалия***.
5. Действащата разпоредба на чл.162, ал.1: „Който чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин проповядва или подбужда към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност, се наказва с лишаване от свобода от една до четири години и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева, както и с обществено порицание“, е непълна. Тя може да придобие следната редакция: ***„Който чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи, действие или по друг начин проповядва или подбужда към дискриминация, насилие или омраза, основани на защитен признак, се наказва***

с лишаване от свобода от една до четири години и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева, както и с обществено порицание.“

6. По същия начин чл.162, ал.2 от Наказателния кодекс: „Който употреби насилие срещу друго или повреди имота му поради неговата раса, народност, етническа принадлежност, религия или политически убеждения, се наказва с лишаване от свобода от една до четири години и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева, както и с обществено порицание.“, се нуждае от нова редакция. Например: ***„Който употреби насилие срещу друго или унищожи, или повреди чужд имот, поради действителен или предполагаем защитен признак на пострадалия или на негов близък, се наказва с лишаване от свобода от една до четири години и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева, както и с обществено порицание.“***

7. Във връзка с направените изводи относно размера на наказанията в чл.162, ал.2 от НК и чл.216, ал.1 от НК, законодателят може да помисли относно предвиждането или на по-висок специален максимум за престъплението по чл.162, ал.2 НК, или за по-нисък за престъплението по чл.216, ал.1 НК, за да се спази отношението на разпоредбите като специална към обща.

8. Удачно би било да се създаде нов квалифициран състав, когато предходните две деяния са извършени от специален субект. Текстът може да гласи следното: ***„Когато деянието по ал.1 или 2 е извършено от длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата или функцията му, от представител на обществеността или представител на политическа партия, организация, движение или коалиция с политическа цел, наказанието е лишаване от свобода до пет години и обществено порицание, като съдът може да постанови и лишаване от правото по чл. 37, ал. 1, точка 6.“***

9. Може да се предложи и подобна промяна в чл.163, ал.1 от Наказателния кодекс: „Лицата, които участват в тълпа, събрана за нападение на групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с националната, етническата или расовата им принадлежност се наказват“... Вместо това тази разпоредба следва да придобие следните редакции: ***„Лицата, които участват в тълпа, събрана за нападение на групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с техен действителен или предполагаем защитен признак.“***

10. От промяна се нуждае и чл.164, ал.1 от Наказателния кодекс: „Който проповядва омраза на религиозна основа чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин, се наказва с лишаване от свобода до четири години или с пробация, както и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева.“ Новата редакция може да бъде примерно следната: ***„Който проповядва омраза на религиозна или атеистична основа чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи, действие или по друг начин, се наказва с лишаване от свобода от една до четири години и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева, както и с обществено порицание.“***

11. Основателно е да се създаде нов квалифициран състав, ако предходното деяние е извършено от специален субект. Например: **„Когато деянието по ал.1 е извършено от длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата или функцията му, от представител на обществеността или представител на политическа партия, организация, движение или коалиция с политическа цел, наказанието е лишаване от свобода до пет години и обществено порицание, като съдът може да постанови и лишаване от правото по чл. 37, ал. 1, точка 6.“**

12. За да се получи пълнота и изчерпателност, заглавието на Раздел VI на Глава трета - Престъпления против трудовите права на гражданите, трябва да бъде променено на **ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ТРУДОВИТЕ ПРАВА.**

13. От нова редакция се нуждае и чл.172, ал.1 от Наказателния кодекс: „Който съзнателно попречи на някого да постъпи на работа или го принуди да напусне работа поради неговата народност, раса, религия, социален произход, членуване или нечленуване в синдикална или друга организация, политическа партия, организация, движение или коалиция с политическа цел или поради неговите или на близните му политически или други убеждения, се наказва с лишаване от свобода до три години или глоба до пет хиляди лева.“ Новата редакция може да има следното съдържание: **„Който съзнателно попречи на някого да постъпи на работа или го принуди да напусне работа поради действителен или предполагаем негов или на негов близен защитен признак, се наказва с лишаване от свобода до три години или глоба до пет хиляди лева.“**

14. Чл.116, ал.1, т.11 от Наказателния кодекс: „За убийство: извършено по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди наказанието е лишаване от свобода от петнадесет до двадесет години, доживотен затвор или доживотен затвор без замяна.“, да се промени в: **„За убийство: извършено по хулигански или дискриминационни подбуди наказанието е лишаване от свобода от петнадесет до двадесет години, доживотен затвор или доживотен затвор без замяна.“**

15. По същия начин и чл.131, ал.1, т.12 от Наказателния кодекс: „За причиняване телесна повреда: по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди наказанието е лишаване от свобода от три до петнадесет години при тежка телесна повреда; от две до десет години при средна телесна повреда; до три години при лека телесна повреда по чл. 130, ал. 1 и до една година или пробация по чл. 130, ал. 2.“, трябва да се промени в: **„За причиняване телесна повреда: по хулигански или дискриминационни подбуди наказанието е лишаване от свобода от три до петнадесет години при тежка телесна повреда; от две до десет години при средна телесна повреда; до три години при лека телесна повреда по чл. 130, ал. 1 и до една година или пробация по чл. 130, ал. 2.“**

16. Накрая в чл.416, ал.1, б. а) от Наказателния кодекс: „Който с цел да унищожи изцяло или отчасти определена национална, етническа, расова или религиозна група: причини смърт, тежка телесна повреда или постоянно разстройство на съзнанието на лице, принадлежащо към такава група се наказва за геноцид с лишаване от свобода от

десет до двадесет години или с доживотен затвор без замяна.“, **понятието „постоянно разстройство на съзнанието“ следва да отпадне.** Като вид тежка телесна повреда то представлява ненужно повторение в действащия състав.

Публикации на автора по темата на дисертационния труд:

1. Стоименова, В. – „Престъпления против равенството на гражданите според българското наказателно право”, Юбилеен сборник „Право, управление и медии през XXI век”, том 2, Правно-исторически факултет, ЮЗУ „Н.Рилски”, Благоевград, 2012г.стр.317-320. - статия
2. Стоименова,В., „Образователни нужди за превенция на престъпленията с дискриминационен мотив”, Сборник „ Известия на съюза на учените – Сливен”, том 21, 2012г., стр. 277-280. - статия
3. Stoimenova, V., "Discrimination and Discriminatory Crimes in Public Sector", Сборник научни доклади, European Polytechnical University, Pernik, 2013г., pp.219-221. - статия
4. Стоименова, В., „АНАЛИЗ НА ДИСКРИМИНАЦИОННИТЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И НАСОКИ ЗА ПРОМЯНА НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ЗАКОН“, Сборник „Научни трудове на Института за държавата и правото“, том VIII, 2013г., стр.451-462. – студия